

Smärre meddelanden

Runfynd 1969

Årets runfynd begränsar sig till åtta, därav två hela runstenar, större eller mindre fragment av fyra sådana, två medeltida föremål, en stylus samt ett djurben med runor. Två av runstensfragmenten (Färentuna) är återfynd (U 20 och U 21); de har ursprungligen tillhört en och samma runsten. Två andra (Sigtuna och Vaksala) kompletterar tidigare kända men delvis förlorade monument (U 388 och U 960). De övriga är nyfynd. Åtminstone fyra av inskrifterna är av mycket stort intresse, den latinska inskriften på skrivdonet från Lödöse, västerledsstenen i Kullerstad, Färentunafragmenten och Vaksalastenen.

Uppland, Färentuna kyrka

När Färentuna kyrka 1738 vittrappades, doldes för en tid två mindre runstensfragment, Upplands runinskrifter 20 och 21, som finns avbildade på ett osignerat träsnitt i J. Peringskiölds Monumenta 3 (KB sign. F h 3), bl. 218. Träsnittet kom aldrig att utges bland övriga runstensbilder i J. Göranssons Bautil (1750), vilket kanske har sin förklaring i att fragmenten vid denna tidpunkt genom rappningen icke längre var tillgängliga. Förlagan till träsnittet är icke bevarad men bör ha tillkommit i slutet av 1600-talet.

Fragmenten kom åter i dagen vid kyrkans restaurering 1969 och har nu sparats ut vid putsslagningen. De sitter i norra sakristimuren, 2,70 m ovanför marknivån, på kort avstånd från varandra, U 20 till vänster och U 21 till höger (bilden har i Monumenta och i Sveriges runinskrifter blivit upp och nedvänd). Fig. 1.

Ljusgrå granit med rödaktig yta. U 20 är i sitt nuvarande läge 45 cm högt och 60 cm brett, U 21 är 51 cm högt och 71 cm brett. På U 21 har stora stycken av ytskiktet flagrat bort. De båda fragmenten visar sig ha tillhört en och samma runsten och har passning sinsemellan i en mindre brottyta. Fig. 2. Runornas höjd är intill 9 cm.

Inskrift:

... k · bunta sin ... auk - ... uprik · faþur sin · gu ... -b ... n ...

5 10 15 20 25 30

»... (Eri)k, sin make ... och ... Gudrik, sin fader. Gud hjälpe själen.»

Kommentar till läsningen: Runorna 1-9 samt 31-32 befinner sig på det vänstra fragmentet (U 20), 10-30 på det högra (U 21). Runorna 21-22 har skurits itu av brottet i passningsytan. Runan 1 k är säker, churu översta delen av huvudstaven är förlorad, likaså runföljderna 2-9, 10-12, 15-27. Efter 12 k finns i slingans överkant ett stycke av en huvudstav (13), ingen bistav. Ett litet stycke till höger om runan 13 skymtar svagt en kort, snett uppåt höger riktad linje med utseende av en övre f-bistav eller vänster t-bistav eller möjligen en k-bistav; det är mycket osäkert om den är huggen. Av runan 14 återstår ett kort stycke av en lodrät stav vid nedre ramlinjen; lutningen

Fig. 1. De två runstensfragmenten U 20 och U 21 återfanns 1969 under rappningen i Färentuna kyrkas norra sakristimur. Foto Marianne Gustafsson 1970 (ATA). — The two fragments of runestones U 20 and U 21 found in 1969 under the plaster on the N wall of the vestry of Färentuna Church.

gör det antagligt, att staven är nedre delen av en **u**-bistav. 27 **g** är tydligt stungen. Av 28 **u** återstår huvudstaven och övre delen av bistaven, av runan 29 nedre delen av en huvudstav, men ingen bistav är synlig, av textsammanhanget att döma **l**. Nederdelen av 30 **b** är bevarad. Av 31 **n** ser man nedre delen av huvudstaven samt högra delen av bistaven, av runan 32 likaledes nedre delen av en huvudstav men inga spår av bistav; runan 32 kan utan hinder ha varit **t**. Skiljetecken i form av en punkt finns efter 1 **k**,

Fig. 2. De båda återfunna runstensfragmenten i Färentuna kyrka har tillhört en och samma runsten. Foto Marianne Gustafsson 1970 (ATA). — The rune-stone fragments found in Färentuna Church belonged originally to the same stone.

18 **k**, 26 **n**, och efter den sista runan (32) men saknas mellan orden i runföljderna 2–9 **bunta sin** och 19–26 **fapur sin**.

På mindre än 3 km avstånd från Färentuna kyrka österut ligger Hillersjö gård (i Hilleshögs sn) med den märkliga runhällen U 29. Sockengränsen mellan Färentuna och Hilleshög går endast ca 800 m öster om Färentuna kyrka. De återfunna U 20 och U 21 visar trots sitt fragmentariska skick klart på ett samband med Hillersjöristningen. Denna lyder i översättning: »Tyd (runorna)! Germund fick till hustru Gerlög som ungmö. Sedan fingo de en son, innan han (dvs. Germund) drunknade. Och sonen dog sedan. Därpå fick hon Gudrik till man. Han ... denna ... Sedan fingo de barn. Men en enda flicka levde kvar; hon hette Inga. Henne fick Ragnfast i Snottsta till hustru. Därefter dog han och sonen sedan. Och modern kom till arv efter sin son. Sedan fick hon Erik till man. Därefter dog hon. Då kom Gerlög till arv efter Inga, sin dotter. Torbjörn skald ristade runorna.» Ytterligare fyra runinskrifter, U 329–331 Snottsta samt U 332 Vreta, alla i Markims sn, kan förbindas med Hillersjöhällen. I behandlingen av U 29 i Sveriges runinskrifter bd 6, h. 1 (1940) ger E. Wessén en sammanfattning av innehållet i de fem texterna (s. 40 f.): »Hillersjöinskriftens största intresse ligger däri, att den är ett arvsdokument och har till uppgift att stödja en viss persons äganderätt till gården Hillersjö. Därför är den också inhuggen på en fast häll invid gården. Den framställer utförligt arvgången i en av allt att döma mycket säregen släkthistoria. Som ung blev Gerlög gift med Germund och fick med honom en son. Mannen drunknade, och en tid därefter dog även sonen. Härvid har givetvis sonen arvt sin far och Gerlög arvt sin son, ehuru intet direkt därom utsäges i inskriften. Gerlög ingick sedan ett nytt gifte med Gudrik; möjligen var det han som ägde Hillersjö. Gerlög och Gudrik fingo barn, men av dessa levde endast en dotter så länge, att hon fick arvingar. Hon hette Inga. Hon blev gift med Ragnfast i Snottsta, som efter sin fader Sigfast ensam ägde denna gård

(U 331¹). De fingo en son, vars namn dock ej omtalas i inskriften. Förmodligen har Gudrik under tiden dött och dottern Inga tagit arv efter honom. I varje fall dog Gudrik före Inga, ty annars skulle han och icke Gerlög ha trätt till arvet efter henne. Gerlög satt då som änka på den egendom, som hon genom sin son ärvt efter Germund. Sedan dog den rike Ragnfast i Snottsta, och sonen tog arv efter honom. I fyra inskrifter (U 329–332) har Inga hedrat sin makes minne. Då hon lät utföra den sista (U 332), var sonen också död, och Inga meddelar, att hon har kommit till arv efter sitt barn. Samma händelse omtalas också i Hillersjö-inskriften: 'Och modern kom till arv efter sin son.' Den rika änkan Inga ingick sedan ett nytt äktenskap med Erik, men detta äktenskap blev barnlöst. Så dog Inga, utan bröstärvingar. Hennes kvarlåtenskap gick då i bakarv till hennes mor, den gamla Gerlög, som överlevt två män och alla sina barn.»

Med citat ur Upplandslagen konstaterar Wessén, att det »råder fullständig överensstämmelse mellan Upplandslagens arvsregler och den rätt, som enligt Hillersjö-inskriftens uppgifter har tillämpats i Uppland på 1000-talet. Det viktigaste är måhända, vad vi kunna konstatera i fråga om kvinnas arvsrätt. Då man ej fanns inom samma arvsled, inträdde kvinna med full arvsrätt. Då son ej fanns, tog dottern hela arvet i fråga om bröstärv, då fader ej fanns, tog moder hela arvet i fråga om bakarv.»

Ingrid Sanness Johnsen har också kommit in på Hillersjöinskriften i en uppsats »Kan runeinskrifter bidra till å belysa kvinnens ställning i det förkristne Norden?» (i: *Arkiv för nordisk filologi* 84, 1969), s. 50 f., och anser, att formuleringen av U 329 och U 330 talar för att egendom även från andra än de ovan nämnda, närskylta fränderna genom dem tillföll Gerlög. Hur härmed än förhållit sig, står arvskedjan fast. Endast på ett par punkter lämnar oss Hillersjöinskriften i ovisshet. Där talas ingenstans om Gudriks död, heller ingenstans om Eriks, huruvida de överlevt Inga eller ej. Wessén räknar med att Gudrik dött före Inga; arvet efter Inga hade eljest gått till Gudrik och icke till Gerlög. Tidpunkten för Eriks död — före eller efter Ingas — är utan praktisk betydelse för arvskiftet, eftersom han icke hade någon arvsrätt efter Inga. Det är på dessa punkter Färentunafragmenten ger oss vissa kompletterande upplysningar. Gudrik är inget vanligt namn, det förekommer utom i U 29 och Färentunafyndet endast i fem runinskrifter, alla i Uppland. Det är ingen tvekan om att Färentunastenen har rests efter Gudrik i Hillersjö av dottern Inga. Här bekräftar alltså U20–21 Wesséns antagande. Färentunastenen är också rest till minne av maken —**k**; vems make? Antingen Ingas make Erik eller Gerlögs make Gudrik. Eftersom så litet av inskriften är bevarat, är frågan vansklig att avgöra. Dock är det senare alternativet mindre sannolikt, eftersom Gudriks namn då skulle ha förekommit två gånger i texten, både i sin relation till maken Gerlög och till dottern Inga; i runinskrifternas korthuggna formulering finns sällan en sådan onödig upprepning. Företråde måste därför, enligt min mening, ges åt det första alternativet, vilket innebär att Inga har överlevt Erik. Därmed skulle även denna oklarhet i U 29 vara undanröjd.

Färentunafragmenten blev mursten då sakristian »vid oviss tidpunkt under medeltiden»² fogades till kyrkan. Av stenens övriga delar har man tyvärr inga spår. Möjligen

¹ E. Wesséns hänvisningar till nummer i J. G. Liljegren, *Runrikunder* (1833) har här ersatts med nummer i *Sveriges runinskrifter*.

² A. Tuulse i *Sveriges kyrkor*, *Uppland* bd 6, h. 1, s. 111.

Fig. 3. Runstensfragment från Sigtuna, kv. Slaktaren, Foto N. Lagergren 1969 (ATA). — Fragment of runestone from Sigtuna, the Slaktaren quarter.

har också de funnit användning i muren, men i så fall med ristningssidan vänd inåt. Var stenen ursprungligen har rests är givetvis okänt, men rimligen bör den ha stått icke alltför långt från kyrkplatsen, kanske närmare Hillersjö, Ingas barndomshem. Förmodligen har Erik, Ingas andre man också varit hemma i denna trakt eller genom Inga kommit att bli det. Det har då varit naturligt för Inga att resa minnesmärket efter honom här och samtidigt hedra sin fader Gudrik i den bygd, där också denne var välkänd.

Det är sannolikt, att även Färentunastenen har ristats av Torbjörn skald.

Uppland, Sigtuna, kv. Slaktaren

I april 1969 påträffades i grunden till huset Stora gatan 35, »ungefär mitt på den sida, som vetter mot gatan», ett litet runstensfragment, fig. 3.

Röd sandsten. Storlek 18 × 13 × 8 cm. Runhöjd 6,5 cm. Av ristningen är bevarat ett stycke av ett runband utmed kanten av den ursprungliga stenen samt innanför bandet rester av ornamentala slingor.

Inskrift:

... n × i ...

Av **n**-runan återstår bara nedersta änden av bistaven, resten av runan har gått förlorad i brottet. Efter **i**-runan (icke stungen) finns inga spår av ristning i stenens oskadade yta; ristaren tycks ha lagt upp texten mycket spatiöst. Runorna skulle kunna vara rester av t. ex. orden (*stæi*)n æ(*firi*R).

Fragmentet visar stora likheter med den sönderslagna och till större delen (minst 2/3) förlorade runstenen U 388, som påträffades 1857 »liggande på en gård ... vid Storgatan» och nu förvaras i Statens historiska museum, inv. nr 8272:2. Någon passning till denna finns emellertid icke, och fragmentet kan på den grunden icke bindas till U 388, men överensstämmelserna ifråga om stenmaterial, tjocklek, huggningsteknik, mönster, slingornas bredd, skiljetecknens form samt proveniensen talar för att det nyfunna fragmentet hör samman med U 388.

Uppland, Vaksala kyrka

Vid restaureringen 1969 av Vaksala kyrka påträffades ett större runstensfragment liggande som golvhäll i smygen till den medeltida portalen i korets nordmur. Det var i

Fig. 4. Vaksala kyrka. Portalen i korets nordmur, i vars golv det nyfunna runstensfragmentet har legat. Ovanför portalen sitter runstensfragmentet U 960 inmurat och till vänster om densamma har nyfyndet placerats. Foto H. Gustavson 1970 (ATA). — Vaksala Church. The portal in the N wall of the chancel, in the floor of which the newly discovered runestone fragments were found. Above the portal is runestone fragment U 960 and the newly discovered piece is to the left.

samband med återupptagandet av denna portal, som förut varit igenmurad, som runstenen upptäcktes. Samhörigheten med runstensfragmentet U 960, inmurat utvändigt i korets nordmur någon meter ovanför portalen, är uppenbar, men passning finns inte mellan de båda delarna. Fig. 4-6. Nyfyndet, som utgör stenens rotparti, har uttagits ur golvet, lagats i sprickorna och rests med ristningssidan vänd mot norr utanför koret, nära dess nordöstra hörn, på en meters avstånd från norra kormuren. Här har man alltså de båda runstensfragmenten samtidigt i blickfånget.

Materialet är svartspräcklig, ljusgrå granit. Det nyfunna fragmentets totala höjd är 106 cm, bredd 81 cm, tjocklek 21 cm. Den ursprungliga stenens höjd över markytan beräknas ha varit omkring 1,5 m. Ristningen består av två kopplade, intill 8 cm breda slingor med delar av tämligen valhänt formade djurhuvuden bevarade i de båda nedre

Fig. 5. Det nyfunna fragmentet av runstenen U 960 Vaksala kyrka. Foto H. Gustavson 1970 (ATA). — The newly discovered fragment of runestone U 960 at Vaksala Church.

ändarna. Någon annan dekor finns inte, i varje fall inte bevarad. Ett kors kan möjligen ha rymts i stenens förlorade mittparti. Ristningen är tydlig. Vad som sammanlagt återstår av inskriften är följande:

+ hakuno × auk × ostriþr × kirþu ... × sun × snialan × sar × hit × ... × iriks ×
 5 10 15 20 25 30 35 40

kuþ × tr ...
 45

»Håkon och Astrid gjorde (minnesmärket efter ... sin) raske son. Han kallades ... Eriks. Gud dr(otten) ...»

Det råder ingen tvekan om läsningen på någon punkt, även om runorna 17–21 har skadats i topparna genom bortfall. Ett sådant har också träffat nedre delen av runan 40. Inga stungna runor förekommer.

Vad som nu återstår av inskriften visar, att formuleringen inte hör till de helt schablonmässiga utan är mera personligt avfattad. Ungefär hälften av den ursprungliga texten är bevarad. Det vore naturligtast om lakunen efter **kirþu**, vars längd är oviss, har innehållit ett substantiv som *mærki*, *kumbl*, *bro*, eventuellt med demonstrativpronomen och följt av prepositionen *at* eller *æfir*. Efter verbformen **hit** är innehållet oklart. Om man bortser från fortsättningen, väntar man sig här snarast namnet på den döde sonen. Men då måste man acceptera en placering av huvudordet till genitivformen **iriks**, som bör ha utgjorts av ett uttryck för den dödes relation till Erik, i den högra slingans svansparti, en i så fall mycket ovanlig och mindre tilltalande ordning. Alternativt kan den dödes namn ha stått omedelbart före **sun**, men i så fall bör runstenen ha varit högre än vad rekonstruktionen fig. 6 anger, något som mot-

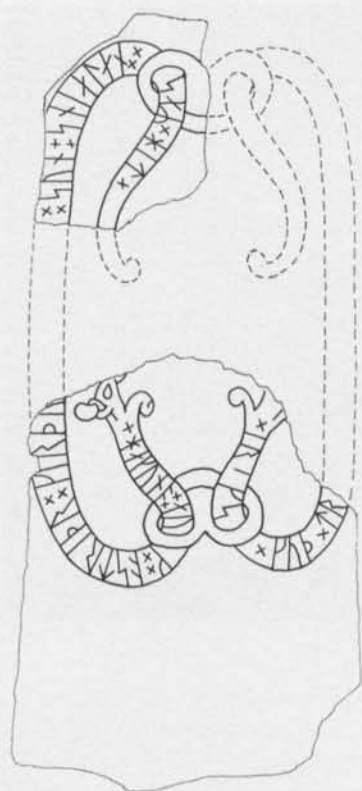

Fig. 6. Runstenen U 960 Vaksala kyrka. Rekonstruktion av fragmentens inbördes läge. — Runestone U 960, Vaksala Church. Reconstruction showing the positions of the fragments.

säges av stenens ringa tjocklek och snarast också av det konstnärliga mönstret. I förra fallet kan huvudordet till **iriks** ha varit ett släktskapsord (*broðir, magn, frændi* e. d.); i det senare vore ett ord utan släktskapskaraktär (*iarl, felagi* e. d.) naturligare. Genom att så stora delar av inskriften är borta måste frågan tills vidare lämnas öppen. De fem sista runorna i inskriften är återstoden av en mindre vanlig böneformel, »Gud drotten (dvs. Herren Gud) hjälpe hans själ» eller kanske med hänsyn till utrymmet ett längre uttryck i stil med vad som stått på runstenen U 1143 (se nedan).

Inskriftens alla namn är välbelagda i runinskrifter men hör fördenskull inte till de vanliga. I svenska runinskrifter från vikingatiden finns på namnet Håkon sammanlagt ett tjugotal belägg, på Astrid ett femtontal, båda lokalt spridda. Erik finns säkert belagt bara i sex runinskrifter (U 29, 513, 540, 1165, Vg 4, 119) men förmodligen också i U 20 (se ovan s. 301); av dessa åsyftar U 20 och U 29 samme man, likaså U 513 och U 540. De två sistnämnda runinskrifterna, från Rimbo kyrka respektive Husby-Sjuhundra kyrka, har för övrigt samma intressanta namnkonstellation som Vaksalastenen, Erik — Håkon; de ingår där i en brödrakrets på fem män, tvivelsutan av stormannasläkt: Anund, Erik, Håkon, Ingvar, Ragnar. Alla Vaksalastenenens namn har ännu vid denna tid hög social valör; det gäller särskilt Erik (betyder 'ensam härskare').

Det berömande adjektivet *smiallr* 'rask, duglig' är sällsynt i uppländska inskrifter (U 960, 1163), frekventare i sörländska (ett tiotal belägg). Substantivet *drottinn* för

Kristus finns använt i ytterligare fem svenska runinskrifter (U 627, 759, 942, 1143, Vg 127), i flera norska och ett par danska (Bornholm).

Ett par ortografiska detaljer är anmärkningsvärda, den omotiverade o-runan som avslutar namnet Håkon (fsv. *Hakun*) och de dubbla, vertikalt ställda kryssen som skiljetecken i den första satsen. Runan o är utan tvivel en felristning. De dubbla kryssen är ytterligt sällsynta. De finns bara i sammanlagt ett tiotal inskrifter, varav tre uppländska (U 960, 1067, 1143) och en sörmländsk (Sö 106), och sällan genomgående. U 1143 vid Tierps kyrka är nu nästan helt förnött genom att den tidigare legat som tramphäll i kyrkan. I de korta, bevarade runföljderna finns visserligen inte nu något säkert dubbelkryss, men i Johannes Bureus' egen uppteckning från början av 1600-talet (KB sign. F a 6, s. 80), medan inskriften synbarligen ännu till största delen var läsbar, är av sjuutton skiljetecken fyra dubbelkryss. Även om senare upptecknare inte redovisar skiljetecknen på samma sätt, finns det ingen anledning att ifrågasätta Bureus' iakttagelser. Hela hans omfattande uppteckningsarbete vittnar om god observans och stor noggrannhet. Dessutom kan nämnas, att O. Celsius i sin läsning av U 1143 ett århundrade senare har ett dubbelkryss på ett annat ställe i inskriften; av detta skiljetecken återstår nu bara ett kryss, men så högt placerat i runbandet att det ursprungligen också bör ha funnits ett nedre kryss här. Det finns anledning att närmare gå in på Tierpsstenen. Dess inskrift har haft följande lydelse: »Klint och Blek reste denna sten efter Gunnvid, sin fader. Han for bort med Ingvar. Gud droten hjälpe alla kristnas ande. Tore ristade runorna.» Vi återfinner här det sällsynta uttrycket 'Gud droten'. 1600-talsbilder av Tierpsstenen visar dessutom ornamentalt stora likheter med Vaksalastenen. Allt detta talar övertygande för att Vaksalaristningen också är ett arbete av Tore. Utrymmet i runslingan kan t. o. m. ha medgivit en signatur i avslutningen även av denna inskrift. Någon ristning förutom U 1143 signerad av Tore känner man inte.

Tierpsstenen är den nordligaste av de tjugufem s. k. Ingvarsstenarna, runstenar som rests — de flesta i Mälardalen — till minne av män som deltagit i och dött under Ingvar den vittfarnes olyckliga härtåg till Gårdarrike och ända bort till Särkland i Asien. Ingvarsstenarnas datering är diskuterad.¹ Händelsen har av gammalt förlagts till 1040-talet, men den kan också ha timat tidigare. Därmed skulle vi ha en viss hållpunkt för runristaren Tores verksamhet och Vaksalastensens datering.

När runstenen ursprungligen har stått rest är okänt, men platsen har förmodligen inte legat alltför avlägset från kyrkan. Korportalen är sannolikt tillkommen på 1300-talet enligt muntligt meddelande av landsantikvarie Ola Ehn som forskat i kyrkans byggnadshistoria. När stenen, troligen för att passa i den trånga portalen, slogs sönder, torde detta ha skett på platsen, eftersom åtminstone en av de övriga bitarna har blivit mursten. Också andra större stycken av stenen kan ha blivit byggsten i kyrkan eller bogårdsmuren. Möjligheten att i framtiden göra kompletterande fynd är därför icke alldeles utesluten. En mindre sten av samma karakteristiska, spräckliga granit, som sitter strax till vänster om runstensfragmentet i muren, kunde eventuellt bära runor på baksidan.

När portalen murades igen och gjorde runstenen otillgänglig, vet man inte heller med bestämdhet. Av J. Peringskiölds notat om det mindre runstensfragmentet i Monu-

¹ Se E. Wessén, »Historiska runinskrifter» (*K. Vitt. Hist. o. Ant. Akad. Handl., Filolog-filosof. ser.* 6, 1960), s. 30 f.

menta Uplandica per Tiundam (1710) framgår, att så var fallet då, eller rättare 1694, när Peringskiöld gjorde sina fältarbeten för avsnittet om Vaksala.¹ Det finns goda skäl för antagandet att förhållandet var detsamma vid tiden för Rannsakingarnas tillkomst, för Vaksalas del 1669, likaså då Bureus och hans medhjälpare gjorde sina runstensundersökningar i Vaksala under 1500-talets sista år och 1600-talets förra hälft. Ingenting hindrar att åtgärden skett redan under medeltiden.

Västergötland, S:t Peders sn, Lödöse, Passagården 1:76

En runristad stylus av trä påträffades i maj 1969 vid arkeologisk grävning i det centrala Lödöse. Inskriften, som är på latin, utgöres av en vers ur Psaltaren (Vulgata Ps. 50:6). Föremålet (SHM 27.600:69; CA 141) har ingående behandlats i min artikel »Ett skrivdon med runinskrift från Lödöse» (Fornvännen 1970, s. 81 f.).

På samma plats påträffades ett fragmentariskt, tämligen grovt täljt träskaft (?) (SHM 27.600:69; CA 24) med ristning överst på två angränsande sidor. Ristningen har en viss likhet med upprepade **i**- och **k**-runor men torde snarare vara rester av en enkel dekor.

Östergötland, Kullerstads kyrka

I juni 1969 påträffades en tidigare okänd runsten i Kullerstads kyrkogårdsmur. Stenen låg i den västra bogårdsmurens insida ett 40-tal m söder om västra ingången till kyrkogården. Den runristade sidan var vänd inåt. Stenen uttogs genom landsantikvarien och står nu rest på kyrkogården, strax norr om vapenhuset. Fig. 7.

Ljusröd granit. Total höjd 184 cm (över markytan 155 cm), bredd (vid ristningens början) 84 cm. Runornas höjd 12–15 cm. Huggningen är jämn och ristningen på alla punkter tydlig. Ett likarmat, punktornerat kors är enda dekor.

Inskrift:

hakun + **raip̃i** × **kuml** × **pausi** × **eftir** × **kunar** + **sun** × **sin** × **han** × **uarþ** ×
 5 10 15 20 25 30 35 40
taurþ × **ustr** +
 45 50

»Håkon reste dessa kummel (dvs. detta minnesmärke) efter Gunnar, sin son. Han blev död i väster.»

Alla runorna är säkra. Runorna **a**, **n** och **t** har dubbelsidiga bistavar. Efter 8 **i** är en **s**-runa utelämnad. 20 **e** är tydligt stungen, däremot icke 25 **k**. 33 **s** har stolsform, övriga **s**-runor rättvänd normalform. I näst sista ordet har ristaren kastat om de två sista runorna.

Både Håkon och Gunnar är kända från runstenen Ög 162 vid Gunnarsbron över Kullerstadsbäcken, en halv kilometer norrut i samma socken. Inskriften lyder i översättning: »Håkon gjorde denna bro, men hon skall heta Gunnars bro, och han var

¹ Se H. Schück, *K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, dess förhistoria och historia* 4 (1935), s. 61.

Fig. 7. Runstenen vid Kullerstads kyrka. Foto S. Hallgren 1969 (ATA).
— Runestone at Kullerstad Church.

Håkons son.» Den nyfunna runstenen är synbarligen den egentliga minnesstenen efter Gunnar. Men av dess inskrift framgår att minst två »kummel» dvs., med den fornspråkliga, vidare betydelsen av ordet, »märken» har rests. Det är därför inte uteslutet att de båda runstenarna en gång har varit parstenar vid Gunnarsbron. Stenarna har sannolikt ristats av samme anonyme runmästare, och det har skett någon gång under förra hälften av 1000-talet.

Man känner förut fem västerledsstenar från Östergötland och lika många som berättar om österfärder.¹

Skåne, Lund, kv. Repslagaren 22

Vid provundersökning på SIAB:s tomt 1969 påträffades i 1100–1200-talslager bland andra fynd ett stycke ben med runor inristade på båda flatsidorna (KM 61277: 331; fynduppgifter: Bänk 44, R 8644, +29,42).

¹ Nyfyndet har utförligare behandlats i min artikel »Runstensfyndet i Kullerstads bogårdsmur» (i: *Östergötland, Meddelanden 1969 från Östergötlands och Linköpings stads museum*, s. 37 f.).

Fig. 8. Benstycke med runinskrift på båda sidorna funnet i Lund, kv. Repslagaren. Foto Kulturen, Lund, 1969. — Piece of bone, with runic characters on both sides; found at Lund, in the Repslagaren quarter.

Benet är enligt osteologisk bestämning ett utskott från en ländkota av nötkreatur. Längd 15 cm, största bredd 3 cm. Ytan är välbevarad och ristningen — i varje fall på den konkava sidan — tydlig.

Inskrift på den konkava sidan: **tutaporere**. Fig. 8 översta bilden. På den konvexa sidan står tio mindre distinkt skurna runtecken; de flesta av dem liknar bindelrunor, dock utan en för sådana vedertagen form. Fig. 8 nedersta bilden. Teckningar av de båda inskrifterna är reproducerade i Sven B. F. Janssons artikel »Nytt runfynd i Lund» (Kulturen 1970, s. 112).

För ingen av inskrifterna har tolkningsförsöken hittills givit positivt resultat.

Två sörmländska runstensfynd, som anmäldes hösten 1969, det ena vid Säby i Ösmo sn, det andra vid Uddby i Tyresö sn, har ännu icke slutgiltigt undersökts (maj 1970). En redogörelse för inskrifterna får anstå tills resultatet av granskningen föreligger.

Elisabeth Svärdström

Summary

Among the finds of runic inscriptions during 1969 was a previously unknown runestone (fig. 7), found in the churchyard wall at Kullerstad in Östergötland. The runic inscription runs: »Hakon had this memorial raised after Gunnar, his son. He died in the west.» These two men are known from another runestone (*Östergötlands runinskrifter* 162) in the same parish, which tells that Hakon built a bridge in memory of his son, and that »it shall be called Gunnar's bridge», which name it has to this day. The newly found stone, too, may possibly have stood at Gunnar's bridge, opposite to the other one. It is now in Kullerstad churchyard.

Some of the fragments of runestones found are interesting on account of their relationship to other runestones known earlier. The Färentuna fragments (figs. 1, 2), with the text »... after Erik, her husband ... and Gudrik her father. God help

their souls», are related to *Upplands runinskrifter* 29 Hillersjö, and the fragment in Vaksala Church (figs. 4–6) to U 960 at the same place, giving together the text »Hakon and Astrid made [the memorial] after their brave son. He was called . . . of Erik. God the Lord [help his soul] . . .». The small fragment from Sigtuna (fig. 3) is probably part of the broken and mostly lost stone U 388.

A wooden stylus dating from the 12th century found at Lödöse has a runic inscription in Latin, a verse from Psalm 50: 6 (Vulgate). The author has dealt with this object in an article entitled *Ett skrivdon med runinskrift från Lödöse* in *Fornvännen* 1970, p. 81.

It has not yet been possible to interpret the medieval runic inscription on a piece of bone (fig. 8) found at Lund.

Translated by Albert Read

Senromerskt karvsnitt och engelskt 400-tal

Det utomordentligt rika materialet av folkvandringstida gjutformar på Helgö, vilka avsett framställningen av tidens populära smycketyper — även i deras mest dyrbara och konstnärliga utstyrelse — har ställt forskningen inför en unik och helt oväntad situation. Inte nog med att gjutformarna ger den rikast tänkbara provkarta på folkvandringstidens ornamentik, utan de stammar från en enda *fyndlokal*, och denna är en *verkstad*, dvs *tillverkningsplatsen* för de ifrågakommande föremålen.

Man kan jämföra med upptäckten av båtgravarna i Vendel på 1880-talet. Även där kom ett mycket rikt material i dagen, som med ens gjorde det möjligt att på ett mera fruktbarande sätt än tidigare arkeologiskt bearbeta den närmast efter den egentliga folkvandringstiden följande tidsperioden, som numera efter fyndplatsen ofta brukar benämnas »Vendeltiden». Men i Vendel påträffades inga verkstäder, och man vet sålunda inte mycket om vad man tillverkat på platsen och vad man fått utifrån. — Samma är förhållandet med Birka från en något senare period.

Helgö är således unikt i flera avseenden. Det är den första verkstadsplatsen från järnåldern av någon större betydelse som hittills upptäckts i Skandinavien. Den presenterar oss dessutom ett material som i fråga om variation och rikedom kan jämföras med de rikaste samtida, tidigare eller senare fyndplatser i hela Norden.

Forskningen ställs här inför flera betydande problem, av vilka jag här endast vill nämna ett par. Hur har en sådan betydande verkstad uppkommit och hur